

УДК 1 : 141.319.8

Ольга Дольська

доктор філософських наук, професор кафедри філософії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна

E-mail: dolska@list.ru

ПИТАННЯ МЕТАФОРИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТ РУЙНАЦІЇ МЕТАФІЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Анотація: *Складні параметри сучасного суспільства потребують нових концептів, метафор для опису соціального простору, свого роду нової опції загального зразка. Автор показує інтелектуальні зрушення у питаннях дослідження суспільства, які є свідченням трансформацій, з одного боку, ментальних процесів, а з іншого, – є слідством відходу від метафізичного стилю мислення. Ставить наголос на новій метафорі сприйняття соціального простору як нової опції його розуміння.*

Ключові слова: *соціальний простір, ментальність, метафізичний стиль мислення, метафора сфери, метафора піни.*

Olga Dolska

D.Sc. in Philosophy, Professor, Department of philosophy,
National technical university “Kharkiv polytechnic institute”, Kharkiv, Ukraine

E-mail: dolska@list.ru

THE QUESTION IS THE METAPHOR OF SOCIAL SPACE IN THE CONTEXT OF THE DESTRUCTION OF METAPHYSICAL THINKING

Abstract: *The complex parameters of modern society require new concepts, metaphors for the description of the social space, a kind of new option for the general model. The author relies on the methodology of the research of mental processes proposed by the famous European philosophical schools, analyzes the morphological foundations of the style of thinking, by which the image of the sphere has metaphorical characteristics. Shows the intellectual changes in the research of society, which is evidence of transformation, on the one hand, the mental process, and on the other hand, is the consequence of a departure from the metaphysical style of thinking. Emphasizes the new metaphor of perceiving social space as a new option for his understanding.*

Key words: *social space, mentality, metaphysical style of thinking, metaphor of sphere, foam metaphor.*

Ольга Дольская

ВОПРОС МЕТАФОРЫ СОЦИАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА В КОНТЕКСТЕ РАЗРУШЕНИЯ МЕТАФИЗИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Аннотация: *Сложные параметры современного общества требуют новых концептов, метафор для описания социального пространства, своего рода новой опции*

© Ольга Дольська, 2017

его видения. Автор отталкивается от методологии исследований ментальных процессов, предложенных известными европейскими философскими школами, и анализирует морфологические основы стиля мышления, благодаря которому образ сферы приобрел метафорические характеристики. Показывает интеллектуальные сдвиги в вопросах исследования общества, которые свидетельствуют о трансформациях, с одной стороны, ментальных процессов, а, с другой - является следствием отхода от метафизического стиля мышления. Ставит акцент на новой метафоре восприятия социального пространства как новой опции его понимания.

Ключевые слова: социальное пространство, ментальность, метафизический стиль мышления, метафора сферы, метафора пены.

Olga Dolska

An extended abstract of a paper on the subject of:

“The question is the metaphor of social space in the context of the destruction of metaphysical thinking”

Formulation of the problem. *The complex parameters of modern society require new concepts, metaphors for the description of the social space, a kind of new option for the general model. The author relies on the methodology of the research of mental processes proposed by the famous European philosophical schools, analyzes the morphological foundations of the style of thinking, by which the image of the sphere has metaphorical characteristics. Shows the intellectual changes in the research of society, which is evidence of transformation, on the one hand, the mental process, and on the other hand, is the consequence of a departure from the metaphysical style of thinking. Emphasizes the new metaphor of perceiving social space as a new option for his understanding.*

Analysis of recent research and publications. *Social and humanitarian knowledge often refers to concepts and metaphors that can be found in the mental processes of any community. code there are difficulties, interruptions in the course of obtaining new knowledge, in the creation of a new concept, theory, the scientist addresses the scientific world picture. she sets a certain standard style of thinking, a way of seeing the world. the scientist can also refer to special mental images that have acquired a philosophical color and become principles. among such an image of the vision of the world and there is a metaphor for the perception of the world.*

Main part. *The way of thinking and experiencing - part of the general way of worldview and attitude. But the principles of these processes grow from morphology. Why is such an accent and such an attraction for the term of the sphere? First, this is a fundamental concept of the morphological nature of philosophy, of general human morphology. In the main, the term morphology is characteristic of the philological sciences, but philosophy also addresses it in the search for the foundations of purely human. In this case, morphology points to the nature of human as a social and anthropological phenomenon. This is the doctrine of the structure of its roots and their meanings. Morphology is a more complex project of anthropology than ontology. Ontology always assumes morphology. Mentality can not be explained without resorting to morphological searches, for it is morphological foundations that provide the basis for the mental, for the vision of the world in prominent planes, options, and so on.*

Morphology not only provides the foundation and the roots of mentality. It offers a welcoming geometry, through which both physical and mental immune systems are created. In the metaphysical discourse of such an immune system becomes the metaphor of the layer, sphere.

Mentality gives confidence, immunity, it can be identified with the dentures that a person needs. What does it mean to live in areas? It means to be arranged in the immune structures. This is a welcome ontology and welcome geometry. Without consciousness necessarily includes mentality. But the world can begin to shake, it may break. Such a situation causes helplessness as a welcome, and conceptual. Conceptual helplessness, for example, may increase when the sphere, the layer show their instability at the morphological level.

Conclusions. *Formation of mentality - a complex process, tied to the morphological aspects that change the options of the vision of the world. The processes of changing metaphor of perception are tied to the revolutions of mentality. Its main content is the change in the perceptions of the world as a global entity, its structure and fundamental ontology, which ultimately changes the options for the structural description of the social space. Intellectual shifts in the research of society are the result of transformational processes in the mental frame of thought. As a result, the creative effort of an individual researcher overcomes the installation of traditional representation, metaphor.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Складні параметри сучасного суспільства, глобальність світу, новий характер суспільних взаємодій, особливості нових комунікативних процесів, які мають місце в соціальних системах тощо, - все це потребує нових концептів, метафор для опису соціального простору, свого роду нової опції загального зразка.

Соціально-гуманітарне знання часто звертається до концептів і метафор, які можна виявити в ментальних процесах будь-яких співтовариств. Коли трапляються труднощі, перебої в ході отримання нового знання, в створенні нової концепції, теорії, вчений звертається до наукової картини світу. Вона задає якийсь типовий стиль мислення, спосіб бачення світу. Вчений може також звертатися і до особливих ментальних образів, які мають філософську забарвленість і з часом перетворилися на філософські принципи. Серед такого способу бачення світу і знаходиться метафора сприйняття соціального простору.

Необхідно назвати метафору, яка найбільш адекватно відповідає методологічним запитам соціально-гуманітарних наук. Ясно, що одиницею методологічного і семантичного аналізу соціально-гуманітарного знання є текст як особлива реальність, бо світ прочитується саме як текст. Для нього необхідно знайти відповідну метафору, яка стане свого роду опцією для його розуміння та інтерпретації, бо вона надає сенсу і значення тексту, явищам, подіям. Розуміння, інтерпретація, а в подальшому і переоцінка ціннісно-сміслового контексту соціального простору йде від необхідності надати світу такий зміст, який дозволив би людині розгорнути своє існування в повноті своєї сутності. Принцип розгляду світу крізь опції метафор повністю прив'язаний до ментальності народу, що несе синтез суб'єктивних, особистісних переживань та історико-культурні об'єктивні смисли його життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Під поняттям *соціального простору* ми розуміємо досить широке узагальнення можливих параметричних просторових змін соціальної цілісності. Опис соціального простору здійснюється за рахунок загальних категорій та понять, зв'язок між якими використовують в дослідженнях суспільства та людських співтовариств. Він може бути поданим різними способами, підходами, один із яких є звернення до квазіпросторової метафори, характерної для метафізичного стилю мислення. Такою є метафора сфери.

На підтвердження цьому, ми маємо наступні аргументи. Якщо спиратися на загально відомі підходи до вивчення соціального простору, його структури, то, перш за все, слід звернути увагу на стадіально-формаційний підхід, традиція якого бере корені у працях Дж. Віко, А. Тюрго, Ж. Кондорсе, А. Сен-Симона, Й.Г. Гердера, Г. Гегеля. На цьому ґрунті зросли дві основні лінії опису суспільства – формаційна, презентована роботами К. Маркса та Ф. Енгельса, та ліберально-модернізаційна, представлена ідеями Д. Белла, О. Тоффлера, А. Ростоу тощо. За цим підходом структурна організація простору представлена сферами. Така схема дає можливість аналізувати соціальний простір як сферичний конструкт.

В цивілізаційному підході, представленому М. Данілевським, А. Тойнбі, А. Креберем, К. Квіглі, Р. Кулборном та ін., будь-які онтологічні розвідки соціального простору здійснюються на ґрунті формули: зародження, зростання, розквіт, занепад та надлом. Увага до специфіки кожної культурно-соціальної цілісності з циклічним проживанням в історії має свої особливості. Автор наголошує на можливості звернутися знов-таки до метафори сферичного зростання, якщо мова йде про зародження й т. і., бо будь-яка «дитина» виношується в сферичному родовому пухирі.

Автори досліджень кінця ХХ століття пропонують різноманітні схеми опису, які прямо або опосередковано відштовхуються від сферичної опції розуміння соціального простору. В сучасних його дослідженнях науковці найчастіше приходять до висновку про його сферичне оформлення, виокремлюючи соціо-, культуросферу тощо. При цьому може йтися і про біотехнічну, політичну, агросферу тощо. Не є винятком і психологічні простори людини, і тут ми вже маємо психосферу [1]. Таке бачення і розуміння соціального простору зростає з традиції метафізичного мислення, бо сферологічна метафора є продуктом морфологічного характеру саме цього стилю мислення. Про це свідчать роботи, в яких розгортається панорама морфологічних спостережень відносно мислення окремих періодів людського існування. Тому до наших розвідок ми залуцаємо методологію вивчення ментальності О. Кожева, О. Койре, П. Слотердайка, П. Сорокіна. В центрі уваги кожного, по-перше, морфологічні корені ментальних процесів і, по-друге, – аналіз підґрунтя змін, до яких приходять соціальні спільноти. У О. Кожева та О. Койре – розвідки онтології ментального, у П. Слотердайка – розвідки вже морфології самої онтології, у П. Сорокіна – аналіз ментального на ґрунті ціннісних переваг. Основний наголос кожним з них ставиться на сферичному сприйнятті світу, а філософія П. Слотердайка взагалі отримала назву «сферична антропологія».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Підвалини сучасної організації онтології соціального простору не прив'язані до метафори сфери, а навпаки, підкреслюють відхід від неї. Аналізуючи сучасні філософські підходи до розуміння соціального простору, необхідно продемонструвати намагання дослідників відійти від квазіметафоричності сфери.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Відштовхуючись від методології досліджень ментальних процесів, запропонованих відомими європейськими філософськими школами, проаналізувати морфологічні основи стилю мислення, за якими образ сфери набув метафоричних характеристик. По-перше, показати, що інтелектуальні зрушення у питаннях дослідження суспільства є за своєю суттю трансформацією ментальних установок концептуального каркасу мислення. По-друге, показати появу нового розуміння структурної організації соціального простору, обґрунтувати нові опції його бачення та дослідити корені такого розуміння, спираючись на нові підходи, моделі його опису.

Базові уявлення про устрій суспільства, його нове бачення свідчать про зміни ментальних процесів. Це підтверджує творче зусилля індивідуального генія-

дослідника, який здатен подолати установки образів своєї епохи. І, враховуючи показники відходу від метафізичного стилю мислення, показати нову метафору сприйняття соціального простору як нової опції його розуміння.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Спосіб мислення та переживання – частина загальної манери світорозуміння та світовідчуття. Але принципи цих процесів зростають з морфології. Необхідним вважаємо з'ясувати причину такого наголосу і такої привабливості до терміну *сфера*. По-перше, – це фундаментальний концепт морфологічного характеру філософії, загальної людської морфології. В основному термін *морфологія* є характерним для філологічних наук, але і філософія теж звертається до неї у питаннях пошуків підвалин суто людського. В даному випадку морфологія вказує на природу людського як соціального та антропологічного явища. Це вчення про будову його коренів та їхніх значень. Морфологія – більш складний проект антропології, ніж онтологія. Вона завжди передбачає морфологію. Ментальність неможливо пояснити без звернення до морфологічних пошуків, бо саме морфологічні підґрунтя дають основи для неї, для бачення світу у визначених площинах, опціях тощо.

Морфологія не просто передбачає фундамент та корені ментальності. Вона також пропонує вітальну геометрію, за рахунок якої створюються як фізичні, так і ментальні імунні системи. В метафізичному дискурсі такою імунною системою стає метафора кулі, сфери. Ментальність дає впевненість, імунітет, її можна ототожнити із протезами культурного характеру, яких потребує людина. Жити у сферах означає облаштовуватися в імунних структурах. Це вітальна онтологія і вітальна геометрія. Без свідоме обов'язково включає ментальність. Але світ може почати розхитуватися, може надламуватися. Така ситуація викликає безпорадність як вітальну, так і понятійну. Понятійна безпорадність, наприклад, може зростати, коли сфера, куля демонструють свою нестабільність на морфологічному рівні.

Такий геометризм світу залишається метафізично обґрунтованим. У Піфагора структура Космосу представлялася як фізико-геометрично-акустична єдність сферичного зразка. У вченні про світ піфагорійці велике значення надавали гармонії сфер. Планети, за Піфагором, рухаючись крізь пневму (пізніше – ефір), видають монотонні звуки різного типу залежно від свого розміру, швидкості руху і віддаленості від Землі, що займає центральне положення в теорії. Нагадаємо, що одним з педагогічних проєктів був міф Платона про печеру, свого роду сферу, де проходив шлях освіти і оформлювався шлях входження до дискурсу пізнання, який формувався саме в контексті метафізичного стилю мислення. У фізиці Аристотеля форми руху ділилися на досконалі (рух по колу) та недосконалі (або кінцевий рух). Космос він представляв як світ, складовими якого є кришталево прозорі сфери. Вчення про форми руху стало підґрунтям першої натурфілософської картини світу, яка не зазнала змін аж до XVII століття.

Сфера виступала як символ міцного співвідношення між людиною і центральною точкою Космосу. За рахунок такого уявлення оформлюється ідея Єдиного, яка зростає із сферичної онтології. За її допомогою не тільки організується простір, світ, але й розробляється конфігурація людських відносин. Імператив кола, сфери, кулі набув концептуального значення, тобто наповнився визначними цінностями і смислами [2, с. 8]. Отже, куля одержала перемогу над лінією.

Класична метафізика, яка розуміється як онтологія та філософська космологія, була не чим іншим, як неймовірно ретельним і складно організованим ритуалом на честь Величності Великого Космосу [2, с. 112]. О. Кожев писав про це наступне: «Для способу буття Парменіда найважливіше значення має те, що сфера абсолютно гомогенна, так що жодним чином неможливо говорити про які б то не було її частини, у самій

сфері немає ніяких кордонів (які можна б було перетинати) з чим-небудь зовнішнім, і тому вона обмежена самою собою... Таким чином, ніщо не може вийти за межі кулі буття: в цій сфері можна як завгодно переміщатися, але при цьому всюди попереду буде рівно стільки ж буття, скільки й позаду, і всюди це буде одне й теж буття» [4].

Якщо світ у давніх греків виступав як локальний світ у вигляді Космосу, то у середньовіччі світовий порядок перетворюється на концепт *Orde*, який також зростає з концепту сфери. Відродження, а за ним період Нового часу продовжують метафізичну традицію, але до неї додаються науково-дослідні розвідки. Наука стає тим фактором, який підтримує та надає теоретичні та практичні докази сферичного оформлення світу й гносеологічні обґрунтування його геометризації. Науковці активно використовують термін *абсолютний простір*, запропонований натурфілософами на чолі із сером І.Ньютоном. І як зауважив П. Слотердайк: «культ і дискурс в цей час безперешкодно переходять від одного до іншого» [3, с. 9].

В центрі уваги філософського дискурсу виявився концепт *Єдине*, який може бути досягнутий і зрозумілий за допомогою аналізу, вимірювань і доказів. Єдине постає у вигляді кулі. Куля ж виступала у вигляді емблеми всього божественного, суцього в цілому, символом навколо-буття, яке охоплює всі фізичні і духовні його пологи. «Куля повинна в рівній мірі як розглядатися і шануватися, так і розраховуватися і здійснюватися. Її внутрішній простір потребує конгеніальності духу, який повинен її оживити ... Розум – це сила сферичного потягу, з розуміння виникає панорамна перспектива в колосальному» [3, с. 10]. В ті часи всі захоплюються однією темою, а саме – ідеально колоподібною сферою. Світ став зрозумілим, відтепер його існування – розтягування простору сферичного зразка.

Отже, онтологія соціального простору зростає на ґрунті морфологічних особливостей ментальності. Саме завдяки їй стає можливим сприйняття та оформлення простору, його перетворення і трансформації. Ми побачили, що розуміння соціального простору не можливе без урахування методології сферичної антропології П.Слотердайка. Морфологія онтологічного зростає на ґрунті перетворення простору, який репрезентується розчленованим, обробленим і анімованим, таким собі винаходом нової імунної системи, яка захистить, зробить світ зрозумілим, дасть можливість не боятися жити в ньому. Про такі імунні системи писали Ф. Ніцше, О. Койре: системи створюються за принципом пошуку захисту.

Але з середини ХХ століття такий стійкий начебто світ почав розхитуватися. Чи доречним стає звернення до такого «теплого», «зрозумілого» для нашої свідомості концепту «сфера». Вітальну онтологію почали турбувати нестабільність, вона вже потребує нового розуміння світу та його геометрії. Не випадковим є те, що з кінця ХХ століття з'являється зовсім новий погляд на онтологічну організацію соціального простору. Наприклад, Ю. Габермас пропонує розглядати під час його опису дві складові частини – життєвий світ і систему комунікативної дії. Соціальний простір виступає в такому контексті складним за структурою об'єктом.

Життєвий світ формує цілісність, сукупність з невизначеними кордонами, за які неможливо вийти. Відповідно до життєвого світу не можна займати позицію зовнішнього спостерігача, оскільки сам він є умовою будь-якого змістовного спостереження, пояснення, інтерпретації, є схемою семантичних ресурсів, прикладами цих явищ. Отже, наголос на комунікативності підкреслює таку рису, як гетерогенність, а саме – гетерогенність соціального простору [5].

Н. Луман по-своєму трактує структурну організацію соціального простору, відмовляючись від сферичної метафори. Він розглядає сучасне розвинуте суспільство як низку функціонально диференційованих підсистем. До них належать економіка,

політика, право, наука, релігія, мораль, освіта, сім'я тощо. Елементами кожної підсистеми є комунікативні акти і автопоезиси. До систем висуваються вимоги, а саме – самоописування, самоспостереження та самоімплікація. Він також проголошує розрізнення між системою та довкіллям. Для кожної системи довкілля є більш комплексним, ніж вона сама: світ складніший, оскільки містить у собі інші системи.

У світ (довкілля) виходять різні можливості системи. Щоб їх не втратити з поля зору, треба знайти способи обмеження системи, що виходять за її межі у світ. Якщо спиратися на термінологію Н. Лумана, цей процес отримує назву – здійснити редукцію комплексності. Редукція комплексності здійснюється за допомогою встановлення внутрішнього та зовнішнього горизонтів, для цього застосовуються психічні та соціальні системи. При цьому необхідно мати на увазі, що індивіди розглядаються як психічні системи, а суспільства – як соціальні. Наслідки редукції комплексності вражають: система обирає ту чи іншу можливість дії, що веде до спрощення ситуації, але вона сама та світ ускладнюються. Це пов'язано з тим, що дії системи відкривають низку можливостей та їх непередбачуваних наслідків. Відносини між системами та довкіллям Н. Луман описує, вживаючи термін *взаємопроникнення*, яке контролюється з боку систем. Однак соціальні системи залишаються закритими тільки операціонально. Автономія системи – це саморегулювання власних залежностей та незалежностей. До системи проникає тільки те, що відбирається нею самою.

Система починає організовувати сама себе, а це приводить до ускладнення комплексності. Воно обумовлено процесом автопоезису системи. Він пов'язується з самовідтворенням і самостворенням системи. Це означає, що здійснюючи операції, самореферентна система виконує операцію селекційного характеру, встановлюючи що зберегти, а що витерти з пам'яті. Система продукує власні можливості та смисли саме за допомогою автопоезису [6, 7].

Отже, ми стаємо свідками руйнації концепту сфера. В центрі уваги опиняються моделі, в яких присутня ідея взаємодії, комунікації, трансформації одних елементів під впливом інших з несподіваним результатом наприкінці взаємного «спілкування». Тобто сферична методологія, яка лежить в основі метафізичного мислення, не відповідає новим вимогам і залишається незатребуваною. В цих підходах до розуміння питання науковці все більше відходять від традиції метафізичного мислення. Воно змінюється під впливом ментальних зрушень, деяких концептів, що й свідчить про відхід від метафізичного мислення.

За думкою Ю. Габермаса, суто модерне мислення, що охоплює всі розумові рухи, полягає в мотивах мислення, а не у методі. Чотири мотиви знаменують розрив із традицією. Ключові слова цього розриву звучать так: постметафізичне мислення, лінгвістичний поворот, конкретизація розуму і відмова від переваги теорії над практикою, або подолання логоцентризму [8, с. 71]. Антична філософія успадкувала від міфу погляд на ціле, з якого йшли витоки морфології метафізичного стилю мислення. «У міфі єдність світу створювалася як безперервний контакт особливого з особливим, як спілкування схожого і несхожого, як багатоманітність відображень світла і відблиску, як конкретне зчеплення, накладання та переплетення. Конкретність цього світобачення руйнує ідеалістичне мислення про Єдність. Єдине і множина, абстрактно схоплені як зв'язок тотожності і відмінності, становлять основне відношення, але розуміються метафізичним мисленням водночас як логічне і онтологічне: єдине є тим і іншим – основоположенням і сутнісною основою, принципом і першопочатком. Звідси робимо висновки – у значенні обґрунтування і виникнення – множина, й завдяки такому її походженню вона відтворюється як упорядкована багатоманітність» [8, с.86]. Отже, Ю. Габермас висловлює свою думку про руйнацію метафізичного дискурсу і ме-

тафізичного мислення. Треба сказати, що тема руйнації і паралельно формування пост-метафізичного мислення є центральними в сучасній західній філософії. Якщо Ю. Габермас роз'яснює фактори, що вплинули на руйнівні процеси, то П. Слотердаjk описує фактори впливу на конструювання нових можливостей мислення. Він звернувся до морфології, яка трансформує нашу ментальність, інтелектуальну нішу творення концептів та метафор як продуктів функціонування розуму.

П. Слотердаjk, фундатор сферичної антропології, доходить висновку, що геометризм сферичного буття приходить до свого закінчення. Він пише про новий концепт, що змінює концепт *сфери*. Ним, тобто метафорою сучасності є *піна*, яка пояснює взаємодію елементів, результатом якої є новий стан речей, нова основа, новий характер явищ, нарешті, поява нових комбінацій елементів, яких не було до теперішнього дня в нашому світі, як у природному, так і в штучному. Образ піни служить постметафізичною реконструкцією [9, с. 20] і стає образом сучасного розуміння світу. Залишається тільки чекати, щоб цей образ зріс до концепту, який морфологічно облаштує ментальність постметафізичного періоду нашого мислення.

Тобто мова йде про нове розуміння світу й простору-космосу, на ґрунті чого з'являються філософські концепції з новими опціями бачення структурної організації соціального простору. Ми хочемо нагадати, що свого часу французький філософ і історик науки Олександр Койре пояснював розвиток науки виключно інтелектуальним фактором. Він вважав, щоб представити хід наукової думки в її творчій активності, необхідно помістити досліджуване явище, процес, джерело в інтелектуальний і духовний контекст епохи [10]. Він закликає звернутися до ментальних процесів, що і дозволяє уявити досліджуване поняття в справжньому автентичному значенні. Його дослідження стосувалися періоду Нового часу. Він показав, що розвиток науки відбувається в тісній єдності з філософією і ментальністю, по-перше, а по-друге, усі великі наукові революції завжди визначалися переворотами або змінами філософських концепцій. Наприклад, основна лінія становлення класичної науки простежується у відмові від античного і середньовічного поняття *космосу* і заміні його поняттям абстрактного гомогенного простору евклідової геометрії. В свою чергу, згідно із О. Койре, трансформація ментальності, яка включає базові уявлення про космічний улаштований світ, зростала на ґрунті космологічного контексту [11, 12].

Піна – новаторська метафора в культурі. Вона підводить нас до ідеї опису пустих просторів, які наповнені своїми значеннями внутрішніх сфер, придатних для дихання. П. Слотердаjk вважає, що така метафоризація «дала б нам свого роду метеозведення модернізації» [9, с. 29]. Якщо говорити про морфологію піни, то вона передбачає розмову про «неспотворені інтенції Ніцше, про імпульс Гусерля, про перспективізм 1990 року, про теорію хаосу 2000 року тощо» [9, с. 30], про «відкриття невизначеного, завдяки якому – можливо вперше в історії мислення – не-ніщо (Гюнтер Гамм), майже-ніщо (Вол, Янкелевич), випадкове і безформне увійшли в галузь доступного теоретичного осмислення дійсності» [9, с. 31].

Піна нагадує нам продукт, в якому постійно відбуваються різноманітні взаємодії та реакції, які приводять до появи нових елементів, продуктів, процесів тощо. Можна також уявити, що наша присутність в світі – це також продукт, який веде до змін не тільки в середовищі, де ми живемо, він може впливати на зміни в нас самих. Тобто її розуміння настільки різноманітне, що тлумачити може кожний відповідно до свого фаху або компетентності. П. Слотердаjk пише про це так: «Тлумачення піни, як ми її розуміємо, можливо лише в якості технологічної теорії, заявленої людьми, символічно кліматизованих просторів, тобто в якості інженерно-наукового і політичного керівництва для формування і збереження цивілізаційних єдностей, – а отже, воно стосується-

ся тієї предметної галузі, яка раніше знаходилася в компетенції етики та похідних від неї політології та педагогіки» [9, с. 31].

Новий образ такого розуміння соціального простору підкреслює не стільки стійкість, скільки нестабільність, крихкість навколишнього світу-простору, бо опцією метафори піни підкреслюється його постійний нахил до трансформаційних процесів. «Отже, нова констеляція така: серйозне і крихке, або (щоб максимально різко позначити той переворот в серйозному, на якому воно ґрунтується) піна і продуктивність. Афрологія (від грецького слова *áphros*, піна) – це теорія кофрагільних (тобто взаємопов'язаних) тендітних систем» [9, с. 33].

В запропонованій методології вбачається діалектика індивідуального з колективним. Творче зусилля індивідуального генія, який знаходиться під впливом ментальних образів і установок своєї епохи, але здатного подолати цей вплив і трансформувати успадкований ним концептуальний каркас під «тиском» нового – постметафізичного стилю мислення, прямо або опосередковано звертається до метафори піни, залишаючи метафору сфери в минулому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування ментальності – складний процес, пов'язаний з морфологічними аспектами, які змінюють опції бачення світу. Процеси змін метафор сприйняття соціального простору в соціально-гуманітарних науках пов'язаний зі змінами ментальності, когнітивно-інтелектуального характеру можливостей людини. Основним змістом метафори *піни* є зміна уявлень про світ як про глобальне ціле, його структуру та фундаментальну онтологію, що змінює врешті-решт опції структурного опису соціального простору.

Інтелектуальні зрушення в питаннях дослідження суспільства є результатом трансформаційних процесів у ментальних каркасах мислення. Як наслідок, творче зусилля індивідуального дослідника долає установки традиційного уявлення, а більш звичні метафори, до яких зверталосся людство протягом більш, ніж двох десятиків тисячоліть, починають втрачати свою наукову цінність.

Список літератури:

1. *Розов Н. С.* Философия и теория истории. Книга первая. Прологомены / Н. С. Розов. М.: Логос, 2002. 655 с.
2. *Слотердаjk П.* Сферы. Микросферология. – Т.1. Пузыри / П. Слотердаjk. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 652 с.
3. *Слотердаjk П.* Сферы. Макросферология. – Т.2. Глобусы / П. Слотердаjk. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 1017 с.
4. *Kojève A.* Le Concept, le Temps, et le Discours. Introduction au Système du Savoir / A. Kojève. Paris, 1990. P. 289.
5. *Habermas J.* The Theory of Communicative Action / J. Habermas. Volume 1: Reason and the Rationalization of Society. Cambridge: Polity Press, 1986. 243 p.
6. *Луман Н.* Общество как социальная система / Н. Луман; [пер. с нем. А. Антоновский]. М.: Издательство «Логос», 2004. 232 с.
7. *Луман Н.* Тавтология и парадокс в самоописаниях современного общества / Н. Луман // *Постмодерн в философии, науке, культуре: Хрестоматія*; [сост. В. И. Штанько, И. З. Цехмистро, В. Н. Сумятиин]. Харьков: СиМ, 2000. С. 279-295.
8. *Габермас Ю.* Постметафізичне мислення. Філософські статті / Ю. Габермас // *Філософія освіти*. № 1-2, (9) 2010. С. 68-102.
9. *Слотердаjk П.* Сферы. Плуоральная сферология. – Т.3. Пена / П. Слотердаjk. Санкт-Петербург: Наука, 2007. 922 с.

10. Коїре А. Очерки истории философской мысли. О влиянии философских концепций на развитие научных теорий / А. Коїре / пер. с фр. Я. Ляткера. 2-е изд. М.: Едиториал УРСС, 2003. 286 с.

11. Koyre A. *Metaphysics & Measurement: Essays in Scientific Revolution* / A. Koyre. Harvard : University Press, 1968. 164 p.

12. Коїре А. От замкнутого мира к бесконечной вселенной / А. Коїре. М.: Логос, 2001. 189 с.

References:

1. Rozov N. S. (2002) *Filosofija i teorija istorii. Kniga pervaja. Prolegomeny* [Philosophy and theory of history. The first book. Prolegomena] М. : Lohos. 655 s. [in Russian].

2. Sloterdijk P. (2007) *Sfery. Mikrosferologija. – T.1. Puzyri.* [Spheres. Microspherology. - T.1. Bubbles]. Sankt-Peterburh : Nauka. 652 s. [in Russian].

3. Sloterdijk P. (2007) *Sfery. Makrosferologija. – T.2. Globusy.* [Spheres. Macrospherology. - T.2. The Globes]. Sankt-Peterburh : Nauka. 1017 s. [in Russian].

4. Kojève A. (1990) *Le Concept, le Temps, et le Discours. Introduction au Système du Savoir* / A. Kojève – Paris. – P. 289.

5. Habermas J. (1986) *The Theory of Communicative Action* / J. Habermas. Volume 1: Reason and the Rationalization of Society. – Cambridge: Polity Press. – 243 p.

6. Luman N. (2004) *Obshchestvo kak sotsyalnaia sistema* [Society as a social system] [per. s nem. A. Antonovskiy]. М. : Yzdatelstvo «Lohos». 232 s. [in Russian].

7. Luman N. (2000) *Tavtologiya y paradoks v samoopysaniakh sovremennoho obshchestva* [Tautology and paradox in self-descriptions of modern society] Khrestomatiia ; Kharkov : Sy M., S. 279, 295. [in Russian].

8. Habermas Yu. (2010) *Postmetafizychnye myslennia. Filosofski statii* [Post-physical thinking. Philosophical articles] *Filosofiiia osvity.* № 1-2, (9). S. 68-102. [in Russian].

9. Sloterdijk P. (2007) *Sfery. Pljural'naja sferologija. – T.3. Pena.* [Plural spherology. - T.3. Foam]. Sankt-Peterburh : Nauka. 922 s. [in Russian].

10. Koire A. (2003) *Ocherki istorii filosofskoj mysli. O vlijanii filosofskih koncepcij na razvitie nauchnyh teorij* [Essays on the history of philosophical thought. On the influence of philosophical concepts on the development of scientific theories]. 2-e yzd. М. : Edytoryal URSS. 286 s. [in Russian].

11. Koyre A. (1968) *Metaphysics & Measurement: Essays in Scientific Revolution* / A. Koyre. Harvard : University Press. – 164 p.

12. Koire A. (2001) *Ot zamknutoho myra k beskonechnoi vselennoi* / A. Koire. – М. : Lohos. – 189 с

Стаття надійшла до редакції: 25.10.2017